

بررسی تطبیقی گرایش‌های فرهنگی دانشجویان خوابگاهی و غیر خوابگاهی کشور*

وحید شالچی^۱

محدثه ضیایچی^۲

تاریخ دریافت: ۹۳/۰۲/۲۶

تاریخ پذیرش: ۹۳/۱۱/۰۵

چکیده

این مقاله با توجه به اهمیت جوانان دانشجو و وضعیت احتمالاً متفاوت دانشجویان خوابگاهی، به بررسی تفاوت میان چگونگی گذران اوقات فراغت و برخی گرایش‌های فرهنگی میان دانشجویان خوابگاهی و غیر خوابگاهی می‌پردازد. روش پژوهش پیمایش بوده و از ابزار پرسش‌نامه استفاده شده است. جامعه آماری، دانشجویان زیرمجموعه وزارت علوم تحقیقات و فناوری بوده‌اند و برای نمونه‌گیری از روش خوشه‌ای سه مرحله‌ای استفاده شده است. بدین منظور در مرحله اول از بین ۳۱ استان کشور شش استان انتخاب شدند و سپس در مرحله دوم از بین دانشگاه‌های دولتی، پیام‌نور، علمی-کاربردی و غیرانتفاعی تعدادی از واحدهای دانشگاهی و در مرحله سوم تعدادی از دانشجویان ساکن در خوابگاه‌ها یا داخل دانشکده‌ها بر حسب تصادف انتخاب شدند. حجم نمونه ۲۵۰۰ نفر بوده و برای تحلیل داده‌ها از نرم افزار SPSS استفاده شده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که در زمینه اوقات فراغت تفاوت‌های قابل ملاحظه‌ای در خصوص همراهان، اولویت‌ها، موانع و امکانات در میان این دو گروه وجود دارد. همچنین تفاوت معناداری نیز میان دانشجویان خوابگاهی و غیر خوابگاهی در زمینه تلقی ایشان از مهم‌ترین مسائل دانشگاه، عوامل مهم در موفقیت فردی، دغدغه‌ها در مورد خود و جامعه وجود دارد. اگر دانشجویان خوابگاهی محدودیت‌های مالی را مهم‌ترین مانع اوقات فراغت می‌دانند، دانشجویان غیر خوابگاهی نظارت اجتماعی را سبب محدودیت می‌دانند. همچنین دسترسی دانشجویان خوابگاهی به امکانات فراغتی فاصله زیادی با دیگر دانشجویان دارد. همچنین دغدغه‌ها و نگرانی‌های این دو دسته از دانشجویان نیز تفاوت‌های مهمی دارد. برای نمونه دانشجویان خوابگاهی تا دو برابر بیشتر دغدغه ازدواج دارند، یا برعکس دانشجویان غیر خوابگاهی تا دو برابر بیشتر در بی‌مهاجرت به خارج هستند.

کلیدواژه: جامعه‌شناسی فرهنگی جوانان، گرایش‌های ارزشی، چگونگی گذران اوقات فراغت، خوابگاه دانشجویی، گرایش‌های فرهنگی، دانشجویان.

* یافته‌های این مقاله برآمده از طرحی پژوهشی با عنوان «گرایش‌های فرهنگی دانشجویان خوابگاهی و غیر خوابگاهی»، به سفارش معاونت مطالعات راهبردی دفتر نهاد معظم رهبری در دانشگاه‌ها در سال ۱۳۹۱ است که وحید شالچی آن را انجام داده است.

vshalchi@gmail.com, shalchi@atu.ac.ir

m.ziyachi@gmail.com.

۱. استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه علامه طباطبایی.

۲. کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی

مقدمه و بیان مسئله

جوانان همواره از مهم‌ترین گروه‌های سنی برای پژوهش‌های فرهنگی و همچنین سیاست‌گذاری‌های فرهنگی بوده‌اند، چراکه جوان بیشتر از دیگر گروه‌های سنی در معرض تغییرات فرهنگی قرار دارند. همچنین جوانان نوید تحول جامعه‌آتی هستند و از این رو موجی از احساسات و دغدغه‌ها در خصوص تداوم یا گسست فرهنگی متوجه ایشان است. فرهنگ جوانان هم موجب نگرانی از بابت از دست رفتن میراث فرهنگی یک جامعه است و هم سبب‌ساز امید به آینده یک کشور، و جوانان و فرهنگ جوانی عموماً هم‌زمان این دو احساس متضاد را برمی‌انگیزند.

از این رو، مطالعه جنبه‌های مختلف و گروه‌های متفاوت جوانان از موضوع‌های مهم در پژوهش‌های جامعه‌شناسی فرهنگی است. شناخت توصیفی و تبیینی از فرهنگ جوانان، ضرورتی بنیادی برای هرگونه سیاست‌گذاری فرهنگی است؛ چراکه جوانان عمده‌ترین هدف دستگاه‌های درگیر در سیاست‌گذاری فرهنگی در اکثر کشورهای جهان هستند. از آموزش و پرورش تا هنر، از رادیو و تلویزیون گرفته تا اوقات فراغت، جوانان مهم‌ترین گروه‌های هدف هستند.

برای ایران با جمعیت بالای جوان این پدیده اهمیت خاص خود را دارد، به‌ویژه آنکه انقلاب اسلامی با داعیه‌های خاص فرهنگی خود از انقلاب‌های دیگر متمایز می‌شود. در میان گروه‌های مختلف جوانان نیز دانشجویان اهمیت ویژه‌ای دارند، چراکه احتمالاً در آینده این گروه از جوانان مسئولیت مهم‌ترین مناصب اجتماعی را برعهده خواهند داشت. به این دلیل، این مقاله به بررسی برخی از ابعاد گرایش‌های فرهنگی دانشجویان می‌پردازد.

در میان جوانان دانشجویی یکی از متغیرهای مهم ایجاد تفاوت، خوابگاهی بودن یا غیرخوابگاهی بودن است. برای دانشجویان خوابگاهی جدایی از خانواده در عنفوان جوانی، اقامت در شهری احتمالاً با خرده‌فرهنگ‌های متفاوت و به‌ویژه هم‌زیستی با گروهی از همسالان از مناطق مختلف کشور و به دور از نظارت اخلاقی خانواده و آشنایان، وضعیت ویژه‌ای را رقم می‌زند. به‌ویژه آنکه این همسالان از طبقات و گروه‌های مختلفی هستند و با کمترین انتخابی در کنار یکدیگر قرار می‌گیرند. امری که با جریان طبیعی زندگی اجتماعی متفاوت است. در جریان طبیعی زندگی، همچنان‌که وبر توضیح می‌دهد گروه‌های مختلفی با سبک‌زندگی و ارتباطات اجتماعی درون خود، خویش را از دیگران متمایز می‌کنند. ولی در خوابگاه تمامی این نظم طبیعی اجتماعی برهم می‌ریزد.

فصلنامه علمی-پژوهشی

۱۳۰

دوره هفتم

شماره ۴

زمستان ۱۳۹۳

افزون بر بحث نظارت اجتماعی، به نظر می‌رسد دانشجویان خوابگاهی از دو جهت طبقاتی و کلان‌شهری بودن نیز با دانشجویان غیرخوابگاهی تفاوت داشته باشند. این دو عامل نیز تأثیر مهمی در گرایش‌های فرهنگی دانشجویان دارد. تفاوت دسترسی به امکانات فراغتی نیز موضوع مهمی است که باید مورد توجه قرار گیرد. به نظر می‌رسد دانشگاه‌های کشور نمی‌توانند امکانات فراغتی مورد نیاز این دسته از دانشجویان را فراهم کنند.

این مقاله با توجه به اهمیت جوانان دانشجو و همچنین محیط خوابگاه، به بررسی تفاوت‌های دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی در برخی از گرایش‌های فرهنگی و همچنین گذران اوقات فراغت می‌پردازد. هدف اصلی دستیابی به تمایزات میان دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی در زمینه اوقات فراغت و برخی اولویت‌بندی‌های ارزشی است. پرسش اصلی این مقاله این است که گذران اوقات فراغت و گرایش‌های فرهنگی در میان دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی چه تفاوت‌هایی دارد؟

مرور ادبیات

در این بخش به بررسی پژوهش‌های عمده انجام‌شده در این زمینه می‌پردازیم. پژوهش‌هایی که نه‌تنها در موضوع، بلکه در بسیاری از معرف‌ها نیز مشترک‌اند:

منوچهر محسنی تبریزی در سال ۱۳۷۹ به بررسی آگاهی‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی فرهنگی در ایران^۱ پرداخت. هدف کلی این تحقیق مطالعه شناخت نگرش‌ها و رفتارهای اجتماعی و فرهنگی ساکنان مناطق شهری کشور در حیطه فرهنگ (هنجارها، ارزش‌های اجتماعی، اوقات فراغت و زندگی جاری اجتماعی) بوده است. این مطالعه نشان داد که تلویزیون از مهم‌ترین وسایل گذران اوقات فراغت است؛ ۴۷/۵ درصد پاسخگویان، زیاد تلویزیون تماشا می‌کنند. در زمینه مطالعه نیز ۲۴ درصد پاسخگویان اساساً مطالعه نمی‌کنند. بیشتر افراد مورد بررسی هرگز به سینما نمی‌روند. رفتن به سینما در بین مردان بیش از زنان است. درصد آنهایی که اصلاً ورزش نمی‌کنند بسیار زیاد است. درصد افراد مورد بررسی هرگز به کافه یا قهوه‌خانه نمی‌روند. تحقیق دیگر در این زمینه پیمایش ملی وضعیت و نگرش جوانان ایران^۲ در سال ۱۳۸۰ است. این گزارش از یک نمونه ۳۴۵۰۰ نفری جوانان چهارده تا سی‌ساله و از میان ۲۸ شهر مرکز

۱. دکتر منوچهر محسنی تبریزی، دبیرخانه شورای فرهنگ عمومی کشور، ۱۳۷۹

۲. سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۰

استان به دست آمده است. در زمینه اوقات فراغت ۳۸ درصد از نحوه گذران اوقات فراغت خود راضی هستند. ۲۸ درصد معتقدند که امکانات به حد کافی برای گذران اوقات فراغت جوانان وجود دارد. ۸۰ درصد جوانان برنامه‌های دولتی برای گذران اوقات فراغت جوانان را مطلوب نمی‌دانند. ۷۱ درصد بر این باورند که دولت مسئولیت درجه اول در برنامه‌ریزی برای گذران اوقات فراغت آنان را بر عهده دارد. ۸۹ درصد از جوانان از بی‌عدالتی در توزیع عادلانه امکانات عمومی برای گذران اوقات فراغت شکایت می‌کنند.

سازمان ملی جوانان پیمایش دیگری در سال ۱۳۸۱ با عنوان پیمایش ملی وضعیت و نگرش و مسائل جوانان ایران^۱ انجام داده است. برخی از یافته‌های این تحقیق که با یک نمونه ۵۱۰۰۰ نفری از جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله در مراکز استان‌های کشور انجام شده، به شرح زیر است:

پاسخ‌ها نشان می‌دهد که احساس ایرانی بودن و هویت و روح ملی در جوانان، در مقایسه با سایر جنبه‌های هویت آنان، بسیار قوی‌تر است. در زمینه اوقات فراغت ۶۰ درصد از جوانان از نحوه گذران اوقات فراغت خود راضی هستند. این رقم افزایش قابل توجهی را در رضایت جوانان نسبت به گذران اوقات فراغت خود در مقایسه با پژوهش انجام شده در سال ۱۳۸۰ نشان می‌دهد. ۷۶ درصد اذعان داشته‌اند که در محلی که زندگی می‌کنند امکانات کافی برای گذران اوقات فراغت وجود ندارد. ۸۰ درصد معتقدند که امکانات موجود برای گذران اوقات فراغت عادلانه توزیع نشده است. این میزان تقریباً با یافته پژوهش سال ۸۰ برابر است. ۷۷ درصد بر این نظرند که خود جوانان بیش از همه مسئول برنامه‌ریزی برای اوقات فراغتشان هستند. در حالی که در پژوهش سال ۸۰ اکثریت پاسخگویان دولت را مسئول اصلی برنامه‌ریزی فراغتی می‌دانستند ۶۲ درصد بیان داشته‌اند که برنامه‌ریزی و هدایت اوقات فراغت جوانان باید بر عهده والدین باشد.

در زمینه آرزوی جوانان، ۴۳ درصد جوانان اظهار کردند که بزرگ‌ترین آرزویشان خدمت کردن به مردم است. پس از آن به ترتیب پولدار شدن با ۲۰ درصد، جهانگردی با حدود ۸ درصد، مشهور شدن و ازدواج کردن هر یک با ۷ درصد و رفتن به خارج با ۵ درصد قرار داشت. پیمایش بعدی سازمان ملی جوانان با عنوان پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران^۲ در سال ۱۳۸۳ انجام شد. این تحقیق در میان جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال و در سی شهر و با حجم نمونه ۱۵۶۵۰ نفر انجام شد. یافته‌های این تحقیق به شرح زیر است: در زمینه هویت ملی ابعاد مختلفی که در ادامه می‌آید برخی از موارد مورد توجه قرار گرفت:

۱. سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۱

۲. سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۳

۸۶ درصد از پاسخگویان به ایرانی بودن خود افتخار می‌کنند. حدود ۷۰ درصد از پاسخگویان زندگی در ایران را به زندگی در هر کشور دیگری ترجیح می‌دهند. با این حال ۱۶/۷ درصد گفته‌اند که زندگی در جای دیگر را به زندگی در ایران ترجیح می‌دهند. بیشتر جوانان پاسخگو (۸۴/۸ درصد) گفته‌اند که توهین به ایران و ایرانی بودن را به هیچ وجه تحمل نمی‌کنند. در پژوهش سال ۱۳۸۱ نیز چنانچه ملاحظه شد، پاسخگویان هویت دینی و ملی نیرومندی داشته‌اند.

در زمینه اوقات فراغت بیشتر پاسخگویان (۵۷/۱ درصد) اوقات فراغت خود را با خانواده می‌گذرانند. با این حال ۲۳/۷ درصد، اوقات فراغت خود را بیشتر با دوستان می‌گذرانند. با توجه به اینکه بیشترین زمان اوقات فراغت با خانواده صرف می‌شود، تماشای تلویزیون به همراه اعضای خانواده، جایگاه ویژه‌ای داشت. پس از آن گوش دادن به موسیقی بیشترین بخش اوقات فراغت جوانان را پر می‌کند. مطالعه کتاب، روزنامه و مجله و معاشرت با دوستان نیز در رتبه‌های سوم و چهارم قرار می‌گیرند. استفاده از رایانه - نه اینترنت - و ورزش کردن نیز از جمله فعالیت‌هایی است که بخشی از اوقات فراغت اکثر پاسخگویان را به خود اختصاص داده است. فعالیت‌هایی که کمتر مورد توجه جوانان قرار می‌گیرد، تماشای ماهواره و استفاده از اینترنت بود که به نظر می‌رسد بیشتر به علت دسترسی نداشتن به آن است. بیشتر پاسخگویان (۶۵/۲ درصد) بر آن بودند که دولت، متولی اصلی تدارک برنامه‌های فراغتی برای جوانان است. از این رو، بخش عمده انتظارات به سمت دولت و نهادهای دولتی معطوف است.

در زمینه ارزیابی وضعیت کشور آنان در مجموع وضعیت شغلی جوانان، جرم و بزهکاری و رشوه و فساد اقتصادی را منفی دانستند. در این میان ارزیابی از وضعیت شغلی جوانان منفی‌تر از بقیه موارد بود (۷۶/۵ درصد ارزیابی منفی داشتند). ارزیابی منفی از وضعیت اقتصادی کشور نیز بیشتر از ارزیابی مثبت آن بود. ارزیابی مثبت در این موارد بیشتر از ارزیابی منفی است: وضعیت دینی، وضعیت بهداشتی، وضعیت آموزشی، وضعیت روابط خانوادگی، امنیت اجتماعی، حقوق زنان، وضعیت فرهنگی، گرایش به وطن و ملیت، پایبندی به ارزش‌های اخلاقی، وضعیت ورزشی، محیط‌زیست، همبستگی ملی ایرانیان و وضعیت سیاسی دادند.

بیشترین نگرانی جوانان اشتغال مناسب است (۳۰/۷). پس از آن با ۲۳/۲ درصد مسائل مالی-اقتصادی و سپس با ۱۳/۸ درصد مسائل تحصیلی و کنکور جای می‌گیرد. ازدواج در رتبه چهارم و مسائل خانوادگی با ۷/۸ درصد در جایگاه پنجم نگرانی‌های جوانان پاسخگو قرار گرفته است. اهداف شخصی در آینده: ادامه تحصیل با بیان از سوی ۲۳/۷ درصد از پاسخگویان، در رتبه اول مهم‌ترین هدف و خواسته آنها قرار گرفته است.

در زمینه نگاه به آینده^۱ نیز تحقیقی در سازمان ملی جوانان در سال ۱۳۸۳ انجام شده است. این تحقیق در ده استان کشور (تهران، همدان، شهرکرد، شیراز، اراک، زنجان، ارومیه، اصفهان، رشت و مشهد) با حجم نمونه معرف در سطح ملی با ۶۶۸۷ نفر از جوانان ۱۵ تا ۲۹ سال اجرا شده است. در مجموع پاسخگویان ارزیابی مثبتی از آینده کشور نداشتند و در اغلب موارد معتقد بودند که اوضاع بدتر خواهد شد. توزیع ارزیابی پاسخگویان از اوضاع آینده کشور برحسب جنس، حاکی از آن است که پسران اوضاع کشور را در زمینه‌های اقتصادی، سیاسی، شغلی، دینی و مذهبی، امنیت اجتماعی، حقوق زنان، مواد مخدر و اعتیاد، پایبندی به ارزش‌ها، بی‌بندوباری‌های اخلاقی، همبستگی ملی ایرانیان، جرم، بزهکاری، رشوه و فساد اقتصادی رو به بهبود و مثبت می‌بینند؛ حال آنکه دختران عموماً در این زمینه‌ها ارزیابی منفی تری دارند و یا قائل به تغییری نیستند. در حالی که در پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران (۱۳۸۳) هر دو گروه به یک میزان وضعیت اقتصادی و اشتغال جوانان را منفی ارزیابی کرده بودند.

پژوهش مهم دیگر در این زمینه، پژوهش محسن گودرزی در سال ۱۳۸۳ است با عنوان گرایش‌های فرهنگی و نگرش‌های اجتماعی در ایران^۲. جامعه آماری این طرح، مجموعه‌ای از افراد ۱۵ تا ۶۴ ساله خانواده‌های ساکن در سراسر کشور بود. حجم نمونه این تحقیق ۹۰۰۰ نفر و روش نمونه‌گیری نیز طبقه‌بندی غیرمتناسب بود. عمده‌ترین نتایج به‌دست‌آمده از این تحقیق شامل موارد زیر بود:

در زمینه اوقات فراغت، مهم‌ترین شیوه گذران اوقات فراغت استفاده از محصولات و کالاهای فرهنگی (شامل گوش دادن به نوارهای صوتی، تماشای فیلم و ماهواره و استفاده از رایانه) با ۵۵ درصد و حضور در فضاها و مکان‌های فرهنگی-اجتماعی (رفتن به موزه، نمایشگاه، کافی‌شاپ و...) با ۴۷ درصد است. این در حالی است که در پژوهش تبریزی که چهار سال قبل از این تحقیق انجام شده بود، تلویزیون از مهم‌ترین وسایل گذران اوقات فراغت بوده است. این تغییر نحوه گذران اوقات فراغت نشان‌دهنده افزایش حضور و نفوذ سایر تکنولوژی‌های ارتباطی در گذران اوقات فراغت افراد در طول زمان است. علاوه بر این، گذران زمان فراغت از طریق رفتن به کافه‌ها در پژوهش تبریزی در سطح بسیار پایینی گزارش شده است. در حالی که مراجعه ۴۷ درصد پاسخگویان به این مکان‌های فراغتی در پژوهش گودرزی، نشانگر افزایش اهمیت کافه‌ها در زندگی شهری مدرن است.

فصلنامه علمی-پژوهشی

۱۳۴

دوره هفتم

شماره ۴

زمستان ۱۳۹۳

۱. معاونت مطالعات و برنامه‌ریزی سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۳
۲. دکتر محسن گودرزی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۸۳

در مجموع، یافته‌های نظرسنجی در یازده استان نشان داد که اکثر پاسخگویان، سازمان‌های متولی اوقات فراغت را نمی‌شناسند. ۶۶ درصد آنان از برنامه‌های اجرا شده توسط سازمان‌های مسئول استفاده نکرده‌اند. ۶۷ درصد معتقدند که خواسته‌ها و نیازهای جوانان در طراحی برنامه‌های فراغتی ملاک عمل نیست. مهم‌ترین برنامه‌های مورد علاقه جوانان در زمان فراغت به ترتیب، برنامه‌های ورزشی، سیاحتی و گردشگری، فعالیت‌های هنری و دستی است. ۷۱ درصد پاسخگویان در زمان فراغت به مطالعه می‌پردازند. در ایام فراغت تنها ۳۶ درصد جوانان از اینترنت استفاده می‌کنند و اکثر آنان (۴۵ درصد) دنبال موضوعات سرگرمی و تفریح در اینترنت هستند. ۴۴ درصد جوانان مورد بررسی در ایام فراغت به کلاس‌های آموزشی می‌روند. به نظر ۴۸ درصد از پاسخگویان، تشکل‌های غیردولتی نقش بسیار مهمی در پُر کردن اوقات فراغت جوانان دارند.

پیمایش مهم دیگری در این زمینه با عنوان پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران^۱ در سال ۱۳۸۶ انجام گرفته است. این گزارش از یک نمونه نوزده‌هزار نفری جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله و از میان مراکز استان، شهر و روستاها به دست آمده است. بین میانگین هویت ملی زنان و مردان تفاوت معناداری وجود داشته است، بدین صورت که زنان از هویت ملی بالاتری نسبت به مردان برخوردار بوده‌اند.

در زمینه اوقات فراغت ۵۴ درصد اوقات فراغت خود را با اعضای خانواده، ۲۹ درصد با دوستان و ۱۰ درصد نیز به تنهایی می‌گذرانند. ۷۲ درصد تماشای روزانه تلویزیون، ۳۳ درصد معاشرت با دوستان، ۲۹ درصد گوش دادن به موسیقی، ۲۰ درصد استفاده از رایانه، ۱۶ درصد مطالعه کتاب، روزنامه و مجلات، ۱۵ درصد ورزش کردن و ۱۴ درصد نیز به تماشای ویدئو می‌پردازند. مهم‌ترین مانع فعالیت‌های مورد علاقه جوانان برای گذراندن اوقات فراغت نداشتن امکانات مالی است. نداشتن وقت و در دسترس نبودن امکانات در ردیف‌های بعدی قرار دارند. حدود ۶۰ درصد پاسخگویان مسئولیت اصلی تدارک برنامه‌های فراغتی جوانان را بر عهده دولت ذکر کردند. ۵۰ درصد از نحوه گذراندن اوقات فراغت خود راضی هستند. در حالی که میزان رضایت در پژوهش مشابه در سال ۸۳ در سطح بالاتری بوده است. ۸۱ درصد جوانان معتقدند که امکانات موجود برای گذراندن اوقات فراغت عادلانه توزیع نشده است. در خصوص بیشترین نگرانی، ۲۸ درصد اشتغال مناسب، ۲۲ درصد موضوعات مالی و اقتصادی، ۱۷ درصد موضوعات تحصیلی و کنکور، ۹ درصد موضوعات خانوادگی، ۹ درصد ازدواج،

۴ درصد مشکلات روحی و رفتاری و ۲ درصد مشکلات جسمانی و سلامتی را به عنوان مهم‌ترین نگرانی معرفی کردند. ۷ درصد نیز هیچ نگرانی نداشتند. در مورد مهم‌ترین هدف و خواسته‌های پاسخگویان در آینده، ۲۵ درصد پیدا کردن شغل مناسب، ۲۲ درصد ادامه تحصیل، ۱۳ درصد پول‌دار شدن، ۱۲ درصد افزایش مهارت‌ها و شایستگی‌های خویش، ۱۱ درصد خدمت به مردم، ۷ درصد ازدواج کردن، ۵ درصد به پست و مقام رسیدن، ۲ درصد رفتن به خارج و ۲ درصد نیز مشهور شدن را مهم‌ترین هدف و خواسته خود در آینده معرفی کردند.

پیمایش دیگری در سال ۱۳۸۶ در سازمان ملی جوانان با عنوان پیمایش ملی هویت دینی و ملی جوانان ایران^۱ انجام گرفته است. این طرح در ده استان کشور و با حجم نمونه ۴۵۰۰ نفر از جوانان ۱۵ تا ۲۹ ساله اجرا شده است. مهم‌ترین نتایج این پیمایش به شرح زیر است:

در زمینه اوقات فراغت ۲۳/۱ درصد از پاسخگویان اذعان داشته‌اند که در اوقات فراغت به تماشای تلویزیون می‌پردازند. پس از آن بیشترین درصد متعلق به ورزش کردن (۲۱/۲ درصد) است. پس از آن ۱۶/۷ درصد پاسخگویان به مطالعه، ۱۵/۶ درصد گردش و پارک رفتن، ۱۳/۶ درصد خواندن کتاب و رفتن به کتابخانه، ۶/۱ درصد تفریح، و در نهایت ۳/۶ درصد، اوقات فراغت خود را به انجام کارهای خانه اختصاص می‌دهند.

در زمینه هویت ملی، حدود نیمی از پاسخگویان (۴۹/۷ درصد) با شنیدن نام ایران، احساس غرور و افتخار می‌کنند. ۳۶/۸ درصد از پاسخ‌ها نشان می‌دهد که جوانان همیشه از ایرانی بودن خود احساس خوبی دارند.

در مورد مهم‌ترین مشکل ایران از نظر پاسخگویان، بیش از یک‌سوم پاسخ‌ها (۳۴/۴ درصد) نشان می‌دهد که «بی‌توجهی مسئولان به مردم» مهم‌ترین مشکل ایران است. پس از آن، ۱۷/۳ درصد از پاسخ‌ها به عقب‌افتادگی اقتصادی، ۱۵/۳ درصد از پاسخ‌ها فقدان فرهنگ و وجدان کار، ۱۰/۶ درصد عقب‌افتادگی فرهنگی، ۱۰ درصد از پاسخ‌ها بی‌توجهی مردم به قانون، ۸/۵ درصد عقب‌افتادگی علمی و تنها ۳/۸ درصد از پاسخ‌ها به مشکلات زیست‌محیطی به عنوان اصلی‌ترین مشکل ایران اشاره دارند.

پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در پژوهشی در سال ۱۳۸۹ به بررسی سبک‌های فراغتی دانشجویان شهر تهران پرداخته است. پاسخ‌ها نشان می‌دهد یک‌پنجم دانشجویان (۲۱,۵٪) در حد زیادی به ورزش می‌پردازند و تقریباً نیمی

۱. دکتر ذکایی، سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۶

۲. سید ضیاء هاشمی، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، ۱۳۸۹

از آنان از فعالیت‌های ورزشی بسیار کمی برخوردارند. نزدیک به (۱۵٪) افراد بیان نموده‌اند که هر ماه به سینما می‌روند. (۲۰٪) به ندرت و حدود (۴٪) هم گه‌گاه به تماشای اجرای تئاتر می‌روند. اغلب افراد در اوقات فراغت خویش در حد متوسط یا زیادی به موسیقی گوش می‌دهند. تقریباً نیمی از افراد (۴۶٫۸٪) اوقات فراغت خویش را با تماشای برنامه‌های تلویزیونی پر می‌کنند. (۶۴٪) افراد اصلاً به رادیو گوش نمی‌دهند. بیش از ۷۰٪ دانشجویان در زمان فراغت خویش به تماشای فیلم می‌پردازند. نیمی از دانشجویان (۴۹٫۹٪) در هیچ فعالیت فرهنگی‌ای شرکت نمی‌کنند. نزدیک به ۸۰٪ دانشجویان در اوقات فراغت خویش به مطالعه کتب غیر درسی می‌پردازند. تقریباً ۷۵٪ افراد گردش در محیط‌های پارک شهری را برای گذران اوقات فراغت خویش انتخاب می‌کنند. نزدیک به ۴۰٪ افراد با دوستان خویش به پارک می‌روند و ۳۰٪ با خانواده‌های خود. ۲۰٪ نیز به تنهایی به گردش می‌روند. در پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران (۱۳۸۳) نیز بیش از نیمی از پاس‌خگویان، اوقات فراغت خود را با خانواده سپری می‌کنند. که نشان دهنده اهمیت جایگاه خانواده در موضوع اوقات فراغت است. بیش از ۹۰٪ دانشجویان در اوقات فراغت خویش از اینترنت استفاده می‌نمایند. تقریباً نیمی از دانشجویان (۴۸٫۲٪) رضایت کمی از امکانات و برنامه‌های فراغتی دانشگاه دارند. بیشترین محدودیت فراغتی در دانشگاه‌ها و خوابگاه‌ها، توسط دانشجویان، محدودیت مدیریتی (۲۷٪)، رفاهی-تفریحی (۲۷٪) و ورزشی (۲۵٪) بیان گردید. تعداد اندکی از دانشجویان نیز به محدودیت علمی (۵٪) و هنری (۱٪) اشاره نموده‌اند. بیشترین امکاناتی را که دانشجویان برای گذران اوقات فراغت خویش در دانشگاه یا خوابگاه خواستار شدند، امکانات ورزشی (۷۴٪) و رفاهی-تفریحی (۲۲٪) بوده است.

علی اصغر سعیدی در پژوهشی با عنوان بررسی الگوهای اوقات فراغت دانشجویان (۱۳۸۹) نمونه ۲۴۶۹ نفری دانشجویان را مورد بررسی قرار داده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد دوستان و خانواده نقش کانونی در اوقات فراغت دانشجویان دارند، به طوری که ۶۶ درصد پاس‌خگویان اوقات فراغت خود را با دوستان و ۳۷/۵ با خانواده سپری می‌کنند. اما میزان گذران اوقات فراغت با خانواده نسبت به نتایج دو پژوهش پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران (۱۳۸۳) و سبک‌های فراغتی دانشجویان شهر تهران (۱۳۸۹) کاهش یافته است. این کاهش در طول زمان نشان‌دهنده تحول جایگاه خانواده در اوقات فراغت و به عبارتی سبک‌های فراغتی خانوادگی است. ۶۱ درصد پاس‌خگویان معتقدند زندگی در

خوابگاه، سبک‌های فراغتی آن‌ها را بسیار تغییر داده است. دانشجویان به ترتیب سه عامل تورم، قوانین حاکم و جنسیت را موانع فراغتی خود دانسته‌اند. همچنین کمبود زمان، کمبود مالی، کمبود آزادی در محیط دانشگاه، کمبود امکانات فراغتی، حساسیت‌های اجتماعی و فرهنگی و مخالفت خانواده چالش‌های نام برده دانشجویان در اوقات فراغت بوده است.

عباس کاظمی نیز در سال ۱۳۸۹ به بررسی سبک‌های زندگی فراغتی در میان دانشجویان و عوامل همبسته^۱ با آن پرداخته است. نتایج این تحقیق حاکی از آن است که حدود ۲۵ درصد از دانشجویان فضا و امکانات فراغتی در دسترس را کافی می‌دانند. در پیمایش ملی وضعیت و نگرش و مسائل جوانان ایران (۱۳۸۱) این میزان تقریباً به همین اندازه بوده است. حدود ۱۵/۵ درصد رضایت بالایی از برنامه‌های فراغتی دانشگاه دارند. در پژوهش سبک‌های فراغتی دانشجویان شهر تهران (۱۳۸۹) نیز حدود نیمی از دانشجویان رضایت کمی از این برنامه‌ها داشته‌اند. در نگاه دانشجویان کمترین امکانات فراغتی موجود در خوابگاه‌ها فعالیت‌های فرهنگی، سیمنارها و اردوهای علمی و فرهنگی و همچنین کانون‌های مذهبی است و در دانشگاه‌ها، دسترسی به رسانه‌هایی چون تلویزیون، اردوهای علمی فرهنگی، و کانون‌های مذهبی است. در حالی که در پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران (۱۳۸۳) امکانات ورزشی در اولویت قرار داشته است.

چارچوب نظری

برای رسیدن به تعاریف مفهومی و عملیاتی از فراغت و گرایش‌های فرهنگی از ترکیبی از نظریات نهادی، کرافورد^۲ و گادبی، منهایم^۳، بودون^۴، جانسون^۵ و شوارتز^۶ استفاده شده است که اینک به توضیح یک‌به‌یک و البته مختصر آنها می‌پردازیم.

دیدگاه منهایم: در حوزه جامعه‌شناسی معرفت کارل منهایم چهره‌ای اصلی به‌شمار می‌آید. اندیشه‌های منهایم در این حوزه برگرفته از مارکسیسم است، مانند تأکید بر اهمیت منافع اقتصادی و اعتقاد به ایدئولوژیک بودن بخش وسیعی از اندیشه‌های اجتماعی (مولکی، ۱۳۸۴: ۲۷). به اعتقاد

۱. عباس کاظمی، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، ۱۳۸۹

2. Crafoord
3. Mannheim
4. Bowdon
5. Johnson
6. Schwartz

منهائم ایده‌ها در ارتباط با بافت تاریخی‌شان هستند. وی نسل، گروه‌های منزلتی و مدارس را از جمله منشأهای تولید و شکل‌گیری ایده‌ها و افکار می‌دانست، اما منشأ ایده‌های فرهنگی افراد را طبقه اجتماعی ایشان تلقی می‌کرد (کوزر، ۱۳۸۰: ۲۸). منهائم معرفت را وسیله تطابق آدمی با محیط‌زیست دانسته و از آنجایی که نظام طبقاتی یکی از ارکان اصلی محیط اجتماعی است، پس معرفت انسانی نیز متأثر از طبقه اجتماعی و تعلقات طبقاتی افراد است (راسخ، ۱۳۴۱: ۴۲۳).

از نظر منهائم ریشه تفکر را باید در بستر جامعه یافت. در واقع شیوه تفکر و نوع نگرش افراد بیش از آنکه متأثر از خود آنها باشد، وابسته به جامعه محل زندگی آنها و نیز فرایندهای تفکر نسل‌های قبل است. بنابراین شناخت امری اکتسابی است. به‌طور کلی افراد از دور راه درونی (معانی فردی) و بیرونی (فرایندهای اجتماعی) شناخت و اندیشه‌های خود را به دست می‌آورند (همیلتون، ۱۳۸۰: ۲۱۳). منهائم معتقد است که «معرفت قابل حصول برای مشاهده‌کنندگان در حوزه تاریخی-اجتماعی ضرورتاً به موضع اجتماعی آنها، زمینه فرهنگی، منافع گروهی و نظیر آن وابسته است» (مولکی، ۱۳۸۴: ۳۶).

بنابراین طبق دیدگاه منهائم شکل‌گیری اندیشه‌ها، نگرش‌ها، افکار، ایده‌ها و معرفت افراد با موقعیت اقتصادی و اجتماعی و وضعیت و محیط زندگی آنها مرتبط است. از این‌رو، به لحاظ نظری پیش‌بینی می‌شود که عواملی مانند پایگاه اقتصادی و اجتماعی، سن، جنس، وضعیت تأهل و مذهب در نوع نگرش‌ها و ارزش‌های دانشجویان تأثیرگذار است.

نظریه ساختار ارزشی شوارتز: شوارتز ارزش‌ها را اهدافی فراموقعیتی می‌داند که دارای ابعاد متفاوتی هستند و براساس سه ملاک از هم متمایز می‌شوند:

۱. ارزش‌هایی که در خدمت منافع فردی یا جمعی هستند.
۲. ارزش‌هایی که ابزاری یا غایی هستند.
۳. ارزش‌ها ممکن است با ده بعد انگیزشی ناشی از نیازهای اساسی انسان (نیازهای زیستی، تعامل اجتماعی، نیازهای اساسی و رفاهی) در ارتباط باشند. شوارتز خیرخواهی، سنت، هم‌نوایی، امنیت، قدرت، موفقیت، برانگیختگی، لذت‌طلبی، خوداتکایی و جهان‌گرایی را ده بعد انگیزشی ارزش‌ها می‌داند. این ارزش‌های ده‌گانه به دو دسته ارزش‌های جمع‌گرایانه و فردگرایانه قابل تقسیم است:

الف) ارزش‌های جمع‌گرایانه: که شامل خیرخواهی، جهان‌گرایی، سنت، امنیت و هم‌نوایی است.

ب) ارزش‌های فردگرایانه: که شامل قدرت، استقلال، زندگی هیجان‌آمیز و لذت‌گرایی است. شوارتز در بررسی زمینه ارزش‌ها سه سؤال اصلی را مطرح می‌کند:

۱. تجربه‌های اجتماعی افراد چگونه اولویت ارزشی آنها را متأثر می‌سازد؟
۲. اولویت‌های ارزشی افراد چگونه از تجربیات مشترک و موقعیت ساختاری اجتماعی آنها مانند تحصیلات، سن، جنس و شغل متأثر می‌شود؟
۳. تجربیات فردی مانند روابط عاطفی، مهاجرت و ... چگونه اولویت ارزشی افراد را شکل می‌دهند؟

به نظر شوارتز نظام ارزشی افراد به‌صورت ساختاری پیوسته در ارتباط با متغیرهای بیرونی است. یکی از این متغیرها سن است که اهمیت و اولویت ارزش‌های افراد را متأثر می‌سازد. برای مثال، ارزش‌های سنت و امنیت با افزایش سن قوت می‌گیرند، در حالی که از اهمیت لذت‌گرایی و خوداتکایی کاسته می‌شود. جنسیت نیز عاملی است که سبب تفاوت در اولویت‌های ارزشی زنان و مردان می‌شود. برای مثال، پژوهش‌ها حاکی از آن است که مردان بیشتر ارزش‌های ابزاری دارند و زنان اغلب دارای ارزش‌های اشتراکی و عاطفی هستند (داریاپور، ۱۳۸۱: ۹۰-۸۶).

نظریه نهادی: نظریه نهادی، اوقات فراغت را با جامعه و نهادهای آن مرتبط می‌داند. زمینه‌های لازم اوقات فراغت مانند زمان، پول و سایر امکانات را ساختار جامعه فراهم می‌کند. در هر نهاد اجتماعی افراد نقش‌هایی را بر عهده دارند که متناسب با آنها به محرک‌ها واکنش نشان می‌دهند. این نقش‌ها و انتظارات جامعه در طول زمان تغییر می‌یابد. در این نظریه؛ خانواده، کار و اوقات فراغت با هم در ارتباط هستند. اوقات فراغت متأثر از اخلاقیات یک فرهنگ است. فعالیت‌های فراغتی، اهداف و معانی آنها در فرهنگ‌های مختلف متفاوت است. بنابراین اوقات فراغت به‌منزله رفتاری اکتسابی در معرض دگرگونی قرار دارد. علاوه بر این، اوقات فراغت زمینه‌ساز رشد و ابراز یک فرهنگ نیز هست.

تفاوت‌های جنسیتی و سنی، علایق آموزشی، عوامل اقتصادی و ... بر اوقات فراغت اثرگذار هستند و نشان می‌دهد که اوقات فراغت با سایر نهادهای اجتماعی در ارتباط است. به‌طور کلی اوقات فراغت مبتنی بر فرهنگ یک جامعه در زمان و مکان و مکمل نظام کارکردی جامعه است (موموندی به نقل از سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۴: ۴۴-۴۵).

نظریه کرافورد و گادبی: کرافورد و گادبی در بررسی عوامل بازدارنده‌گذاران اوقات فراغت دو گزاره کلی را مطرح می‌کند:

الف) عوامل بازدارنده انتخاب افراد در نحوه گذران اوقات فراغت را متأثر می‌سازند. برای نمونه، بی‌میلی و بی‌رغبتی به شرکت در یک فعالیت یا ناآگاهی از آن عامل بازدارنده محسوب می‌شود. ب) عوامل بازدارنده علاوه بر تأثیر بر حق انتخاب و مشارکت، بر اولویت‌ها هم اثرگذار هستند. از نظر کرافورد و گادبی عوامل بازدارنده، رفتار اوقات فراغت را تعیین نمی‌کنند، اما بر آن اثر می‌گذارند. آنها معتقدند که عوامل بازدارنده به صورت سلسله‌مراتب فردی، بین فردی و ساختاری بر تصمیم‌گیری افراد اثرگذار هستند. مشارکت افراد در فعالیت‌های فراغتی به عوامل بازدارنده بستگی دارد، اما این به آن معنا نیست که نبود عوامل بازدارنده به مشارکت می‌انجامد. مشارکت در نتیجه غلبه بر عوامل بازدارنده حاصل می‌شود. عوامل بازدارنده فردی عواملی هستند که به حالات روانی افراد مربوط می‌شوند و بر اولویت‌های فرد در فعالیت‌های فراغتی‌اش اثرگذارند. عواملی مانند افسردگی، اضطراب، اعتقادات مذهبی و اولویت‌های اجتماعی‌ای مانند درک مهارت‌های فردی، ارزیابی خود شخص از نظر در دسترس بودن و مناسب بودن فعالیت‌های مختلف اوقات فراغت، از این جمله‌اند.

عوامل بازدارنده بین فردی به عواملی اشاره دارند که از کنش‌های بین فردی یا رابطه میان خصوصیات فردی اشخاص حاصل می‌شوند. عواملی مانند وضعیت چرخه زندگی خانوادگی، منابع مالی، دسترسی به امکانات و فرصت‌ها، آگاهی از این امکانات، داشتن وقت و... از عوامل بازدارنده ساختاری هستند که هم بر مشارکت افراد در فعالیت‌های فراغتی و هم بر ارجحیت‌ها و انتخاب‌های آنها اثر می‌گذارند. این عوامل را می‌توان به منزله عوامل خارجی نیز تلقی نمود (احسانی و همکاران، ۱۳۸۶: ۶۸-۶۹).

به‌طور خلاصه گرایش به ارزش‌ها، متأثر از زمینه اجتماعی و فرهنگی، تفاوت می‌کند. در مورد موضوع این پژوهش، دانشجویان خوابگاهی با فاصله گرفتن از نهاد خانواده در معرض مجموعه روابط نهادی متفاوتی قرار می‌گیرند که این امر تأثیرات قابل ملاحظه‌ای بر گرایش‌های فرهنگی آنها می‌گذارد. همچنین دانشجویان خوابگاهی به دلیل اینکه به‌طور متوسط بیشتر از شهرهای کوچک‌تر آمده‌اند از وضعیت طبقاتی و زمینه فرهنگی متفاوتی برخوردارند که جهت‌گیری ارزشی آنان را متفاوت می‌سازد. رفتارها و نگرش‌های آنان به فراغت نیز متأثر از این امر خواهد بود.

تعریف مفاهیم

ارزش‌ها

ارزش‌ها «آرمان‌های انتزاعی هستند» که خوب و بد اخلاقی را مشخص می‌کنند (گیدنز، ۱۳۷۶). جایگاه بررسی ارزش‌ها در جامعه‌شناسی تا آنجاست که بودون و بوریکو پایدارترین صفت

جامعه‌شناسان کلاسیک مانند دورکیم و ویر را ارجاع به ارزش‌ها می‌دانند. خاستگاه این ارزش‌ها که عموماً غایی و نهایی توصیف شده‌اند، در تجربه دینی است. ارزش‌ها را نمی‌توان به ترجیحات فردی تقلیل داد، چراکه آنها از مناقشه‌ها، کشمکش‌ها و مصالحه و سازش‌های میان دیدگاه‌ها و عقاید گوناگون برخاسته و کسانی را که به آنها باور دارند، متعهد می‌سازند (بودون و بوریکو، ۱۳۸۵). ارزش‌ها در تعیین ترجیحات و همچنین مطلوب و یا نامطلوب ارزیابی کردن حوزه‌های مختلف نظام اجتماعی تأثیر خود را می‌گذارند. ارزش‌ها قضاوت‌های ما درباره وضعیت جاری و همچنین اولویت‌ها را نیز جهت می‌دهند. از این رو، این مقاله با بررسی دغدغه‌ها و همچنین داوری‌های دانشجویان در زمینه مسائل اجتماعی و فرهنگی در سطح جامعه یا دانشگاه به شناخت جهت‌گیری ارزشی دانشجویان نزدیک می‌شود. بدین سان گرایش‌های ارزشی با مؤلفه‌های زیر سنجیده شد:

اهداف زندگی، دغدغه‌ها برای دانشگاه، نگرانی‌ها، دغدغه‌ها درباره تحولات فرهنگی کشور و نظرشان درباره مهم‌ترین عوامل برای کسب موفقیت.

اوقات فراغت

نگاه غالب در میان جامعه‌شناسان این است که پیدایش مفهوم اوقات فراغت را به دوران مدرن و تحولات پس از انقلاب صنعتی نسبت می‌دهند. در این رویکرد فراغت در تمایز با زمان کار صنعتی شکل گرفت. اگرچه در مقابل برخی نیز معتقدند که زمان فراغت در تمام مراحل تاریخی وجود داشته است. به هر حال، اوقات فراغت دارای پیشینه نظری گسترده‌ای در آرای نظریه‌پردازانی چون وبلن^۱، رایزمن^۲، مارگارت مید^۳، گرازی^۴، ماکسکاپلان^۵، هاوس^۶، مارکوزه^۷، فروم^۸ و .... است. فهم این مقاله از فراغت متأثر از تعریف جانسون درباره فراغت است. جانسون فراغت را زمانی غیر از وقت کاری می‌داند که برای تفریح، کسب آرامش، استراحت و مانند آن صرف می‌شود. از دیدگاه جامعه‌شناختی، فراغت با جدایی از شغل مرتبط است

1. Veblen
2. Riesman
3. Margaret Mead
4. Grazia
5. Max Kaplan
6. House
7. Herbert Marcuse
8. Fromm

و زمان باقیمانده پس از احتساب زمان لازم برای کار، مخصوص خواب و سایر نیازهای ضروری زندگی است. فراغت از نظر محتوا با استراحت، تفریح و سرگرمی، تحرک، جمع‌های دوستانه، آزادی از قید و بندهای مرسوم و لذات روحی همراه است (جانسون، ۲۰۰۰ و جانسون و همکاران، ۱۹۹۱). در این مقاله شاخص‌های سنجش اوقات فراغت نیز عبارت‌اند از: همراه گذران اوقات فراغت، چگونگی گذران اوقات فراغت، فعالیت‌های دلخواه برای گذران اوقات فراغت، نظر افراد دربارهٔ موانع موجود برای گذران اوقات فراغت و امکانات موجود برای گذران اوقات فراغت.

روش و نوع پژوهش

نوع پژوهش در مطالعه حاضر، از حیث هدف اجرا، جزو مطالعات کاربردی، از لحاظ شیوه گردآوری داده‌ها جزو مطالعات پیمایشی، به لحاظ شیوه تحلیل داده‌ها توصیفی و تبیینی و از لحاظ دسته‌بندی تحقیقات بر حسب مدت زمان اجرا، جزو مطالعات مقطعی محسوب می‌شود که در آن داده‌های مورد نیاز در یک بازهٔ زمانی محدود گردآوری می‌شود.

این پژوهش با هدف آگاهی از وضعیت موجود و احساس نیاز انجام گرفته است. «توصیف عبارت است از فراهم آوردن شرح کامل و دقیق یا اندازه‌گیری دقیق و گزارش ویژگی‌های جمعیت‌ها، گروه‌ها، یا پدیده‌ها که شامل اثبات وجود توالی‌های منظم نیز می‌شود» (بلیکی، ۱۳۸۴: ۱۰۱). این پژوهش با روش کمی انجام گرفته است. روش‌های کمی در کل با شمارش اندازه‌گیری جنبه‌هایی از زندگی اجتماعی سروکار دارند» (همان: ۳۰۱). پیمایش‌های نمونه‌ای یکی از روش‌های کمی است.

جامعه آماری شامل دانشجویان دختر و پسر شاغل به تحصیل در دانشگاه‌های دولتی، پیام نور، علمی-کاربردی و غیرانتفاعی در زمان اجرای مطالعه، اعم از خوابگاهی و غیرخوابگاهی، است. برای نمونه‌گیری در این مطالعه، از روش نمونه‌گیری خوشه‌ای سه مرحله‌ای استفاده شده است. بدین منظور در مرحله اول از بین ۳۱ استان کشور شش استان انتخاب شد و سپس در مرحله دوم از بین دانشگاه‌های دولتی، پیام‌نور، علمی-کاربردی و غیرانتفاعی تعدادی از واحدهای دانشگاهی و در مرحله سوم تعدادی از دانشجویان ساکن در خوابگاه‌ها یا داخل دانشکده‌ها بر حسب تصادف انتخاب شدند. تعداد اعضای جامعه آماری، ۲۳۳۰۸۵۰ نفر و حداقل حجم نمونه لازم طبق محاسبه، ۲۳۹۸ دانشجو بود که برای اطمینان حجم نمونه به

۲۵۰۰ دانشجو افزایش داده شد که با توجه به احتمال عدم بازگشت تعدادی از پرسش‌نامه‌ها، برای هر شهر تعداد ده پرسش‌نامه بیشتر در نظر گرفته شد. سرانجام پس از گردآوری اطلاعات از نمونه‌ها، اطلاعات تعداد ۲۴۸۶ دانشجو، قابل استفاده تشخیص داده شد. در جدول زیر حجم نمونه انتخاب شده از دانشجویان ارائه شده است.

تکنیک گردآوری اطلاعات در این پروژه شامل تکمیل پرسش‌نامه به روش مصاحبه حضوری و خودتکمیلی است. برای تعیین روایی پرسش‌نامه در این پژوهش، از روش روایی صوری و محتوا استفاده شد. برای تعیین پایایی نیز ضریب آلفای کرونباخ محاسبه شده است که نتایج محاسبات انجام شده برای هر بُعد از سؤالات پرسش‌نامه، حاکی از پایایی مناسب سؤالات پرسش‌نامه است.

یافته‌های پژوهش

بررسی محل سکونت دانشجویان نشان می‌دهد که محل زندگی ۳۹/۱ درصد دانشجویان در خوابگاه، ۱۰/۲ درصد در پانسیون یا منزل استیجاری، ۴۳/۴ درصد در منزل پدری، ۱/۳ درصد در منزل اقوام و ۵/۵ درصد در منزل شخصی است.

تحلیل داده‌های گردآوری شده در خصوص میزان پرداختن به امور مختلف در اوقات فراغت نشان می‌دهد که دانشجویان غیرخوابگاهی در اوقات فراغت خود به ترتیب به فعالیت‌هایی همچون تفکر، تماشای ماهواره، گوش دادن به موسیقی، معاشرت با دوستان، استفاده از اینترنت، استفاده علمی از رایانه، مطالعه کتاب، روزنامه و مجلات، تماشای تلویزیون، ورزش کردن، رفتن به پارک و مراکز تفریحی، شرکت در مهمانی‌های دوستانه و معاشرت با اقوام می‌پردازند. دانشجویان خوابگاهی در اوقات فراغت خود به فعالیت‌هایی همچون تفکر، گوش دادن به موسیقی، معاشرت با دوستان، استفاده علمی از رایانه، استفاده از اینترنت، مطالعه کتاب، روزنامه و مجلات، ورزش کردن و رفتن به پارک و مراکز تفریحی می‌پردازند. همچنان که در مقایسه می‌توان دید برای دانشجویان غیرخوابگاهی تماشای ماهواره جایگاهی نسبتاً بالایی دارد که در اوقات فراغت دانشجویان خوابگاهی دیده نمی‌شود. همچنین مهمانی‌های دوستانه در میان دانشجویان خوابگاهی بیشتر است. نتایج بدست آمده حاکی از آن است که برخلاف نتایج تحقیقات پیشین در بخش ادبیات به تفصیل شرح نمودیم، تماشای تلویزیون بعنوان یکی از مهمترین اشکال گذران اوقات فراغت، اهمیت و جایگاه خود را از دست داده و تکنولوژی‌های

دیگر مانند کامپیوتر و رایانه جایگزین آن شده‌اند. علاوه بر این تفکر در اوقات فراغت، در الگوهای فراغتی پاسخگویان تحقیقات پیشین نبوده است.

در بررسی وضعیت گذراندن اوقات فراغت دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی تحلیل داده‌های گردآوری شده نشان می‌دهد که ۱۸/۴ درصد دانشجویان خوابگاهی با اعضای خانواده، ۷۱/۳ درصد با دوستان، ۱/۸ درصد با همکاران، ۲ درصد با اقوام و خویشان و ۶/۱ درصد به‌تنهایی اوقات فراغت خود را می‌گذرانند؛ در حالیکه ۴۲/۸ درصد دانشجویان غیرخوابگاهی همراه با اعضای خانواده و ۴۴ درصد با دوستان اوقات فراغتشان را سپری می‌کنند. مشابه با پژوهش‌های پیشین، در هر دو گروه، دوستان سهم عمده‌ای در گذران اوقات فراغت داشته‌اند. در پیمایش ملی وضعیت و نگرش و مسائل جوانان ایران (۱۳۸۳) این میزان حدود ۲۴ درصد، در پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران (۱۳۸۶) ۲۹ درصد و در پژوهش سبک‌های فراغتی دانشجویان شهر تهران (۱۳۸۹) ۴۰ درصد بوده است. یافته فوق نشان می‌دهد که مطابق انتظار، نقش خانواده در اوقات فراغت دانشجویان خوابگاهی به دوستان واگذار می‌شود و تفاوت جدی‌ای در این زمینه میان دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی وجود دارد. همچنین به‌طور کلی نقش دوستان در گذران اوقات فراغت در طول زمان افزایش یافته است.

در مقایسه موانع (محدودیت‌هایی) که دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی در مورد گذراندن اوقات فراغت خویش حس می‌کنند، یافته‌ها نشان می‌دهد که در مورد دانشجویان خوابگاهی به‌ترتیب نداشتن امکانات مالی با ۳۹ درصد، حساسیت‌های اجتماعی و فرهنگی با حدود ۲۵ درصد، در دسترس نبودن امکانات با ۲۰/۲ درصد، نداشتن وقت با ۱۱/۶ درصد و مخالفت خانواده و اطرافیان با ۳/۶ درصد مهم‌ترین موانع و محدودیت‌ها در انجام فعالیت‌های دانشجویان دختر و پسر به‌شمار می‌روند.

در مورد دانشجویان غیرخوابگاهی به‌ترتیب حساسیت‌های اجتماعی و فرهنگی با ۲۵/۲ درصد، نداشتن امکانات مالی با ۲۳/۸ درصد، نداشتن وقت با ۱۸/۸ درصد، در دسترس نبودن امکانات با ۱۸/۱ درصد و مخالفت خانواده و اطرافیان با ۱۳/۷ درصد مهم‌ترین موانع و محدودیت‌ها در انجام فعالیت‌های دانشجویان به‌شمار می‌روند. همان‌گونه که مشاهده می‌شود در مقایسه دو گروه، دانشجویان خوابگاهی با محدودیت‌های مالی بیشتری نسبت به دانشجویان غیرخوابگاهی مواجه هستند و در مقابل دانشجویان غیرخوابگاهی با نظارت و اعمال محدودیت خانواده بیشتر مواجه‌اند. با این حال در پژوهش سبک‌های فراغتی دانشجویان شهر تهران

(۱۳۸۹) محدودیت مدیریتی به عنوان مهمترین محدودیت بیان شده است. این بدین معناست که احتمالاً در طول زمان موانع نظارتی و مدیریتی در فراغت دانشجویان کاهش یافته اما همچنان مسایل مالی و کمبود امکانات، مانع ایجاد می‌کند. در پژوهش سعیدی نیز تورم و کمبود مالی یکی از موانع مهم فراغتی بیان شده است.

در بررسی امکانات و وسایل در اختیار دانشجویان غیرخوابگاهی برای گذران اوقات فراغت، یافته‌ها نشان می‌دهد که از بین کل دانشجویان غیرخوابگاهی شرکت‌کننده در تحقیق، به ترتیب ۸۹/۹ درصد تلویزیون، ۷۹/۱ درصد رایانه، ۷۷/۱ درصد کتاب، ۶۹/۵ درصد اینترنت، ۶۸/۲ درصد ماهواره، ۶۳/۲ درصد دستگاه پخش دی‌وی‌دی و ویدئو و ۴۲/۱ درصد بازی‌های رایانه‌ای و ۳۳/۹ درصد وسایل ورزشی را در اختیار دارند.

از بین کل دانشجویان خوابگاهی شرکت‌کننده در این تحقیق، به ترتیب ۸۱/۵ درصد تلویزیون، ۵۳/۷ درصد اینترنت، ۴۰/۵ درصد رایانه، ۳۷/۸ درصد کتاب و ۱۶/۲ درصد لوازم ورزشی و ۱۲/۸ درصد دستگاه پخش دی‌وی‌دی و کمتر از ۱۰ درصد آنها سایر امکانات را در اختیار دارند. این یافته‌ها حاکی از تفاوت قابل ملاحظه میان دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی است و درصد دسترسی دانشجویان خوابگاهی به بسیاری از وسایل و امکانات در حدود نیمی از دانشجویان غیرخوابگاهی است.

مقایسه نتایج به دست آمده در خصوص ترجیحات دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی در گذران اوقات فراغت نشان می‌دهد که دانشجویان غیرخوابگاهی ترجیح می‌دهند در صورت فراهم بودن همه نوع امکانات، به ترتیب به گردش و تفریح، مطالعه کتاب، معاشرت با دوستان، ورزش کردن، تماشای ماهواره، کار با اینترنت، تماشای تلویزیون و کارهای علمی و کمک به کارهای خانواده بپردازند. در مورد دانشجویان خوابگاهی نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که دانشجویان ترجیح می‌دهند به ترتیب به گردش و تفریح، معاشرت با دوستان، مطالعه کتاب، ورزش کردن، کارهای علمی، تفکر و کار با اینترنت بپردازند که در این مورد نیز تفاوت میان اولویت‌ها دیده می‌شود.

در ادامه به بررسی رابطه‌های همبستگی میان خوابگاهی یا غیرخوابگاهی بودن و برخی از گرایش‌های ارزشی دانشجویان می‌پردازیم؛ مواردی چون نوع نگرانی درباره آینده خود، اهداف زندگی، دغدغه‌ها برای جامعه و دانشگاه و...؛ چراکه گرایش‌های ارزشی به مثابه معیارهای خوب و بد، نوع قضاوت‌ها و دغدغه‌ها را متأثر می‌سازند و همچنین اهداف زندگی را شکل می‌دهند.

بررسی همبستگی میان خوابگاهی یا غیرخوابگاهی بودن با برخی گرایش‌های ارزشی
 نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که مهمترین دغدغه جوانان مورد بررسی، مسأله اشتغال مناسب است. پس از آن نیز مسایل مالی و اقتصادی مهمترین مسأله آنان به شمار می‌رود. این نتایج با یافته‌های پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران (۱۳۸۳) در مورد اولویت مسأله اشتغال و مسایل مالی مشابهت دارد.

نتایج آزمون کای دو در خصوص همبستگی بین مهم‌ترین نگرانی دانشجویان و محل سکونت آنها در جدول زیر نشان می‌دهد که چون سطح معناداری آزمون ۰/۰۰ از سطح آزمون ($\alpha=0/05$) کوچک‌تر است، لذا فرض استقلال و عدم همبستگی بین نوع نگرانی دانشجویان و محل سکونت آنها با اطمینان ۹۵ درصد رد می‌شود.

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی مهم‌ترین نگرانی‌های دانشجویان بر حسب نوع سکونت

مجموع	خوابگاهی	غیر خوابگاهی	محل سکونت مهم‌ترین نگرانی
۸۵۴	۳۶۵	۴۸۹	اشتغال مناسب
٪۳۵/۳	۳۸/۳٪	٪۳۳/۴	
۶۲۲	۱۹۸	۴۲۴	مسائل مالی-اقتصادی
٪۲۵/۷	٪۲۰/۸	٪۲۹/۰	
۹۴	۳۱	۶۳	مسائل خانوادگی
٪۳/۹	٪۳/۳	٪۴/۳	
۱۱۰	۳۹	۷۱	ارضا غریزه جنسی
٪۴/۶	٪۴/۱	٪۴/۸	
۴۱۵	۱۶۶	۲۴۹	مسائل تحصیلی و ادامه تحصیل
٪۱۷/۲	٪۱۷/۴	٪۱۷/۰	
۲۸	۱۰	۱۸	مشکلات جسمانی و سلامتی
٪۱/۲	٪۱/۰	٪۱/۲	
۱۹۱	۱۰۸	۸۳	ازدواج
٪۷/۹	٪۱۱/۳	٪۵/۷	

مجموع	خوابگاهی	غیر خوابگاهی	محل سکونت
			مهم ترین نگرانی
۱۰۳	۳۶	۶۷	مشکلات روحی و رفتاری
%۴/۳	%۳/۸	%۴/۶	
۲۴۱۷	۹۵۳	۱۴۶۴	مجموع
%۱۰۰,۰	%۱۰۰,۰	%۱۰۰/۰	
سطح معناداری		درجه آزادی	آماره آزمون
۰,۰۰		۹	۵۹,۷۶

همانطور که در جدول زیر ملاحظه می‌شود، مهم‌ترین هدف دانشجویان پیدا کردن شغل مناسب و ادامه تحصیل است. این با نتایج پیمایش ملی وضعیت و نگرش و مسائل جوانان ایران (۱۳۸۱) که مهم‌ترین هدف و آرزو خدمت به مردم بیان شده است، متفاوت است. نتایج آزمون کای دو در خصوص همبستگی بین مهم‌ترین هدف دانشجویان و نوع سکونت آنها در جدول شماره ۲ نشان می‌دهد که چون سطح معناداری آزمون ۰/۰۰ از سطح آزمون ($\alpha=0/05$) کوچک‌تر است، لذا فرض استقلال و عدم همبستگی بین مهم‌ترین هدف و محل سکونت آنها با اطمینان ۹۵ درصد رد می‌شود. بر این اساس می‌توان گفت که مهم‌ترین هدف دانشجویان با نوع سکونت آنها همبستگی معناداری دارد.

جدول شماره ۲: توزیع فراوانی مهم‌ترین هدف دانشجویان بر حسب نوع سکونت

مجموع	خوابگاهی	غیر خوابگاهی	محل سکونت
			مهم ترین هدف
۶۱۲	۲۴۴	۳۶۸	ادامه تحصیل
%۲۴,۹	%۲۵,۷	%۲۴,۴	
۹۸۸	۴۰۱	۵۸۷	پیدا کردن شغل مناسب
%۴۰,۲	%۴۲,۳	%۳۹,۰	
۱۳۲	۴۵	۸۷	پولدار شدن
%۵,۴	%۴,۷	%۵,۸	

فصلنامه علمی-پژوهشی

۱۴۸

دوره هفتم
شماره ۴
زمستان ۱۳۹۳

مجموع	خوابگاهی	غیر خوابگاهی	محل سکونت
			مهم‌ترین هدف
۲۰۹	۵۰	۱۵۹	افزایش مهارت‌ها و شایستگی‌های خویش
%۸.۵	%۵.۳	%۱۰.۶	
۵۰	۲۱	۲۹	خدمت به مردم
%۲/۰	%۲/۲	%۱/۹	
۲۲۳	۱۱۴	۱۰۹	ازدواج کردن
%۹/۱	%۱۲/۰	%۷/۲	
۸۱	۳۲	۴۹	به پست و موقعیت بالایی رسیدن
%۳/۳	%۳/۴	%۳/۳	
۱۲۸	۳۴	۹۴	رفتن به خارج
%۵/۲	%۳/۶	%۶/۲	
۱۷	۵	۱۲	افتخار آفرینی برای میهن
%۱/۷	%۱/۵	%۱/۸	
۱۶	۳	۱۳	مشهور شدن
%۱/۷	%۱/۳	%۱/۹	
۲۴۵۶	۹۴۹	۱۵۰۷	مجموع
%۱۰۰/۰	%۱۰۰/۰	%۱۰۰/۰	
سطح معناداری			آماره آزمون
درجه آزادی			۴۸/۲۸۴(a)
۰۰/۰			۹

نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین دغدغه دانشجویان در زمینه تحولات فرهنگی، کاهش امید و اعتماد اجتماعی، کاهش مدارای اجتماعی و افول اخلاقیات است. نتایج آزمون کای دو در خصوص همبستگی بین مهم‌ترین دغدغه دانشجویان در زمینه تحولات فرهنگی کشور و نوع سکونت آنها نشان می‌دهد که چون سطح معناداری آزمون ۰/۰۰ از سطح آزمون ($\alpha=0/05$) کوچک‌تر است، لذا با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که بین مهم‌ترین دغدغه دانشجویان در زمینه تحولات فرهنگی با نوع سکونت آنها همبستگی معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی مهم ترین دغدغه دانشجویان بر حسب نوع سکونت

مجموع	خوابگاهی	غیر خوابگاهی	محل سکونت
			مهم ترین دغدغه
۱۲۰	۵۲	۶۸	تضعیف همبستگی ملی
%۴.۹	%۵.۵	%۴.۵	
۱۵۶	۵۲	۱۰۴	تضعیف دین
%۶.۴	%۵.۵	%۶.۹	
۱۳۰	۶۷	۶۳	اسراف و مصرف گرایی
%۵.۳	%۷.۰	%۴.۲	
۱۰۸	۴۰	۶۸	غرب زدگی جوانان
%۴.۴	%۴.۲	%۴.۵	
۲۵۱	۱۰۰	۱۵۱	افول اخلاقیات
%۱۰.۲	%۱۰.۵	%۱۰.۱	
۸۱	۱۹	۶۲	تهاجم فرهنگی
%۳.۳	%۲.۰	%۴.۱	
۵۳۹	۲۷۸	۲۶۱	کاهش مدارای اجتماعی
%۲۲.۰	%۲۹.۱	%۱۷.۴	
۲۱۶	۵۸	۱۵۸	کاهش ارزش کار
%۸.۸	%۶.۱	%۱۰.۵	
۶۶۵	۲۰۲	۴۶۳	کاهش امید و اعتماد اجتماعی
%۲۷.۱	%۲۱.۲	%۳۰.۹	
۴۱	۱۹	۲۲	شیوع تعصب و خرافه
%۱.۷	%۲.۰	%۱.۵	
۱۳۵	۶۴	۷۱	رواج فساد اخلاقی
%۵.۵	%۶.۷	%۴.۷	
۱۲	۳	۹	کاهش ارزش های انقلابی در میان بخش هایی از جامعه
%.۵	%.۳	%.۶	
۲۴۵۴	۹۵۴	۱۵۰۰	مجموع
%۱۰۰.۰	%۱۰۰.۰	%۱۰۰.۰	
سطح معناداری		درجه آزادی	آماره آزمون
۰,۰۰		۱۱	۹۶.۱۷۰(a)

فصلنامه علمی-پژوهشی

۱۵۰

دوره هفتم
شماره ۴
زمستان ۱۳۹۳

دانشجویان بررسی شده در این تحقیق محدودیت‌های سیاسی، ضعف مدیریت و عدم پویایی علمی اساتید را مهمترین مشکلات دانشگاه‌های ایران دانسته‌اند. نتایج آزمون کای دو در خصوص همبستگی بین مهم‌ترین مسائل دانشگاه‌های ایران از دید دانشجویان و نوع سکونت آنها در جدول زیر نشان می‌دهد که چون سطح معناداری آزمون $0/00$ از سطح آزمون $(\alpha=0/05)$ کوچک‌تر است، لذا با اطمینان ۹۵ درصد می‌توان گفت که بین مهم‌ترین مسئله دانشگاه‌های ایرانی با نوع سکونت آنها همبستگی معناداری وجود دارد.

جدول شماره ۴: توزیع فراوانی مهم‌ترین مسائل دانشگاه‌های ایران از دید دانشجویان بر حسب نوع سکونت

محل سکونت	غیر خوابگاهی	خوابگاهی	مجموع
مهم‌ترین مسائل دانشگاه‌های ایران			
عدم پویایی علمی اساتید	۱۸۴	۱۴۸	۳۳۲
	٪۱۲.۵	٪۱۵.۸	٪۱۳.۸
ضعف مدیریت	۴۳۷	۱۴۱	۵۷۸
	٪۲۹.۷	٪۱۵.۱	٪۲۴.۰
محدودیت‌های سیاسی	۳۸۸	۳۵۵	۷۴۳
	٪۲۶.۳	٪۳۸.۰	٪۳۰.۹
عدم پیوند ارگانیک با نیازهای جامعه	۱۵۷	۸۱	۲۳۸
	٪۱۰.۷	٪۸.۷	٪۹.۹
عدم شجاعت علمی و تقلید از غرب	۷۴	۳۵	۱۰۹
	٪۵.۰	٪۳.۷	٪۴.۵
بی‌انگیزگی دانشجویان	۱۱۳	۸۶	۱۹۹
	٪۷.۷	٪۹.۲	٪۸.۳
ضعف مالی	۵۲	۳۸	۹۰
	٪۳.۵	٪۴.۱	٪۳.۷
محوریت آموزش نظری درمقابل پژوهش	۶۸	۵۰	۱۱۸
	٪۴.۶	٪۵.۴	٪۴.۹
مجموع	۱۴۷۳	۹۳۴	۲۴۰۷
	٪۱۰۰.۰	٪۱۰۰.۰	٪۱۰۰.۰
آماره آزمون	درجه آزادی	سطح معناداری	
۸۷.۴۵۱(a)	۷	۰.۰۰	

همچنین یافته‌های پژوهش در زمینه مقایسه میانگین امتیازات عوامل موفقیت در زندگی آینده دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی (بر حسب تلقی خود ایشان) نشان می‌دهد که تفاوت معناداری بین دیدگاه‌های دو گروه دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی به لحاظ میزان اهمیت داشتن یک شغل مناسب، داشتن یک حرفه و تخصص و داشتن سلامتی در تأمین آینده وجود ندارد، اما از دید این دو دسته از دانشجویان تفاوت معناداری بین اهمیت داشتن تحصیلات عالی، داشتن خانه، درآمد بالا، والدین حمایت‌کننده، همسر خوب، با ایمان بودن و اخلاق نیکو و پسندیده در تأمین آینده جوانان وجود دارد. در مقایسه میانگین امتیازات دیدگاه‌های این دو دسته مشاهده می‌شود که دانشجویان خوابگاهی اهمیت اخلاق نیکو و پسندیده، با ایمان بودن، داشتن همسر خوب و والدین حمایت‌کننده را بیش از دانشجویان غیرخوابگاهی ارزیابی کرده‌اند و در مقابل دانشجویان غیرخوابگاهی اهمیت داشتن تحصیلات عالی، داشتن خانه و داشتن درآمد بالا را بیش از دانشجویان خوابگاهی در تأمین آینده مهم دانسته‌اند.

نتیجه‌گیری

خوابگاهی یا غیرخوابگاهی بودن خواه متأثر از تأثیرات خوابگاه و جدایی از خانواده باشد و خواه متأثر از متغیرهای دیگری که خود خوابگاهی بودن را سبب شده‌اند بر گرایش‌های ارزشی دانشجویان و چگونگی گذران اوقات فراغت ایشان تأثیر می‌گذارد.

برای نمونه در زمینه اوقات فراغت، در میان دانشجویان غیرخوابگاهی تماشای ماهواره رایج است، در حالی که در اوقات فراغت دانشجویان خوابگاهی این امر وجود ندارد و یا برعکس مهمانی‌های دوستانه در میان دانشجویان خوابگاهی بیشتر است.

در همین زمینه یافته‌ها نشان می‌دهد که نقش خانواده در اوقات فراغت دانشجویان خوابگاهی به دوستان واگذار می‌شود و تفاوت جدی‌ای در این زمینه میان دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی وجود دارد. بررسی محدودیت‌ها و موانعی که دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی در زمینه اوقات فراغت خود احساس می‌کنند نشان می‌دهد که در مقایسه، دانشجویان خوابگاهی با محدودیت‌های مالی بیشتری نسبت به دانشجویان غیرخوابگاهی مواجه هستند و در مقابل دانشجویان غیرخوابگاهی با نظارت و اعمال محدودیت خانواده بیشتر مواجه‌اند.

همچنین یافته‌ها حاکی از تفاوت قابل ملاحظه میان دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی است و درصد دسترسی دانشجویان خوابگاهی به بسیاری از وسایل و امکانات در حدود نیمی از دانشجویان غیرخوابگاهی است که ضرورت توجه به این مسائل از سوی معاونت‌های فرهنگی و دانشجویی و تقویت امکانات فرهنگی - فراغتی خوابگاه‌ها را خاطر نشان می‌کند.

بررسی اولویت‌های ترجیحی در زمینه گذران اوقات فراغت نیز نشان می‌دهد که تفاوت‌های معناداری در این زمینه وجود دارد.

بررسی رابطه میان مهم‌ترین‌های هدف‌های زندگی، دغدغه‌ها برای دانشگاه و جامعه و نوع نگرانی‌ها درباره خود با خوابگاهی یا غیرخوابگاهی بودن نیز نشان می‌دهد که میان این گرایش‌های فرهنگی با خوابگاهی بودن یا نبودن رابطه وجود دارد و انتظار می‌رود که خوابگاهی شدن این گرایش‌های ارزشی را تحت تأثیر قرار دهد. انتخاب هدف برای زندگی، نوع دغدغه درباره آینده خود و جامعه و همچنین تلقی از مهم‌ترین مسائل دانشگاه‌ها متأثر از نظام ارزشی دانشجو نیز هست و میان دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی در این زمینه تفاوت معناداری وجود دارد.

نوع نگاه به مدیریت دانشگاه نیز در میان دانشجویان خوابگاهی متفاوت و البته مثبت‌تر است؛ طوری که دانشجویان غیرخوابگاهی دو برابر بیشتر از دانشجویان خوابگاهی مدیریت دانشگاه را از مهم‌ترین مسائل نظام دانشگاهی می‌دانند. در مقابل بیشتر دانشجویان غیرخوابگاهی به محدودیت‌های سیاسی حساس هستند. همچنین نتایج این مطالعه نشان می‌دهد که میان «مهم‌ترین هدف دانشجویان»، «مهم‌ترین دغدغه دانشجویان در زمینه تحولات فرهنگی» و نوع سکونت آنها همبستگی معناداری وجود دارد.

درباره دیدگاه‌شان درباره مهم‌ترین عوامل کسب موفقیت نیز، دانشجویان خوابگاهی اهمیت اخلاق نیکو و پسندیده، با ایمان بودن، داشتن همسر خوب و والدین حمایت‌کننده را بیش از دانشجویان غیرخوابگاهی ارزیابی کرده‌اند و در مقابل دانشجویان غیرخوابگاهی اهمیت داشتن تحصیلات عالی، داشتن خانه و داشتن درآمد بالا را بیش از دانشجویان خوابگاهی در تأمین آینده مهم دانسته‌اند. در مجموع به نظر می‌رسد که دانشجویان غیرخوابگاهی بیشتر از فرایندهای مدرنیزاسیون متأثر بوده‌اند؛ از این رو گرایش‌های فردگرایانه و همچنین مادی‌گرایانه بیشتری را در ایشان می‌توان سراغ گرفت.

اینگونه تفاوت‌های فرهنگی میان دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی ضرورت توجه متفاوت به دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی را در برنامه‌های فرهنگی دانشگاه بیان می‌کند. میان دانشجویان خوابگاهی و غیرخوابگاهی هم به لحاظ نوع علایق و هم از حیث امکانات و شبکه تعامل اجتماعی تفاوت‌هایی دیده می‌شود که باید در سیاست‌گذاری فرهنگی در دانشگاه‌ها با دقت بدان توجه شود. همچنین سطح محرومیت از دسترسی به امکانات فرهنگی، ضرورت تقویت امکانات فرهنگی - فراغتی در خوابگاه‌های دانشجویی را نشان می‌دهد.

منابع

ابراهیمی، قربانعلی، رازقی، نادر و مسلمی پطرودی، رقیه (۱۳۹۰). اوقات فراغت و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن: مطالعه موردی افراد ۱۵-۶۴ ساله شهرستان جویبار. *جامعه‌شناسی کاربردی*. سال بیست و دوم (۴)، شماره پیاپی (۴۴)

احسانی، محمد و کوزه‌چیان، هاشم و کشکر، سارا (۱۳۸۶). بررسی و تجزیه و تحلیل عوامل بازدارنده و میزان مشارکت زنان شهر تهران در فعالیت‌های ورزش تفریحی. *پژوهش در علوم ورزشی*، ۱۷
آزاد مرزآبادی، اسفندیار (۱۳۸۷). بررسی ارتباط بین نظام ارزشی نوجوانان و هویت ملی آنان، *فصلنامه مطالعات ملی*. سال نهم (۲)

اکبری، حسین و عزیزی، جلیل (۱۳۸۷). هویت ملی و عوامل مؤثر بر آن در میان دانش‌آموزان دوره متوسطه. *فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی*. سال هفتم (۲۷)

برخی نشانگان فرهنگی. *نامه پژوهش فرهنگی*. سال هفتم. دوره جدید (۳)
بلیکی، نورمن (۱۳۸۹). *استراتژی‌های پژوهش اجتماعی*. هاشم آقابیک پوری. تهران: نشر جامعه‌شناسان.
بودن، ریمون و بوریکو، فرانسوا (۱۳۸۵). *فرهنگ جامعه‌شناسی انتقادی*. عبدالحسین نیک‌گهر. تهران: فرهنگ معاصر.

پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران (۱۳۸۴). تهران: سازمان ملی جوانان
داریاپور، زهرا (۱۳۸۱). بررسی رابطه اولویت‌های ارزشی شهروندان تهرانی با جنسیت. *نامه پژوهش فرهنگی*. سال هفتم. دوره جدید (۳)

دفتر طرح‌های ملی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی (۱۳۸۱). *رفتارهای فرهنگی ایرانیان*
دواس، دی. ای. (۱۳۷۶). *پیمایش در تحقیقات اجتماعی*. هوشنگ نایی. چاپ اول، تهران: نشر نی.
راسخ، شاپور (۱۳۷۱). *کارل مانهایم (جامعه‌شناسی معرفتی)*. مجله سخن. ۱۴۶
ریاست جمهوری. سازمان ملی جوانان (۱۳۸۳). *پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران*.
ریاست جمهوری. سازمان ملی جوانان (۱۳۷۵). *چگونگی پرداختن به فعالیت‌های فراغت بین نوجوانان و جوانان*.

ریاست جمهوری. سازمان ملی جوانان (۱۳۸۱). *بررسی وضعیت اوقات فراغت*.
ریاست جمهوری. سازمان ملی جوانان (۱۳۸۳). *تدوین طرح راهبردی ملی فراغت جوانان*.
ریاست جمهوری. سازمان ملی جوانان (۱۳۸۸). *پیمایش ملی ارزش‌ها و نگرش‌های جوانان ایران*.
شارون، جوئل (۱۳۸۶). *ده پرسش از دیدگاه جامعه‌شناسی*. منوچهر صبوری. تهران: نشر نی.
کریمی، یوسف (۱۳۸۸). *روان‌شناسی اجتماعی*. تهران: نشر اسبازان.
کوزر، لوئیس (۱۳۸۰). *زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی*. محسن ثلاثی، تهران: نشر علمی.
کوهن، آلوین استانفورد (۱۳۸۱). *تئوری‌های انقلاب*. علیرضا طیب. تهران: نشر قومس.

فصلنامه علمی-پژوهشی

۱۵۴

دوره هفتم
شماره ۴
زمستان ۱۳۹۳

کیاکجوری، سعید (۱۳۸۶). عوامل مؤثر در هویت ملی دانشجویان دانشگاه پیام نور شیراز. بیک نور. سال

پنجم (۱)

گولد، جولیس و ویلیام ل. کولب (۱۳۷۶). فرهنگ علوم اجتماعی. ویراستار: محمدجواد زاهدانی مازندرانی.

تهران: انتشارات مازیار

گیدنز، آنتونی (۱۳۷۶). جامعه‌شناسی. منوچهر صبوری. تهران: نشر نی. ص ۳۶.

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی. حسن چاوشیان. تهران: نشر نی.

لطیفی، غلامرضا (۱۳۸۴). سیمای جهانی گذران اوقات فراغت. تهران: سازمان ملی جوانان

معاونت مطالعات راهبردی (۱۳۹۱). بررسی گرایش‌های فرهنگی دانشجویان کشور. مجری: وحید شالچی

موحد، مجید و کاووسی، فرزانه (۱۳۹۰). عوامل فرهنگی-اجتماعی مرتبط با هویت ملی نوجوانان شهر اهواز

(مطالعه موردی: دانش آموزان شهر اهواز). فصلنامه مطالعات ملی. سال دوازدهم (۲).

مولکی، مایکل (۱۳۸۴). علم و جامعه‌شناسی معرفت. حسین کچوئیان. تهران: نشر نی.

نادری، عزت‌الله و سیف نراقی، مریم (۱۳۷۰). روشهای تحقیقی و چگونگی ارزشیابی آن در علوم انسانی با

تأکید بر علوم تربیتی. چاپ چهارم، تهران: دفتر تحقیقات و انتشارات بدر

نواح، عبدالرضا و تقوی نسب، سیدمجتبی (۱۳۸۶). تأثیر احساس محرومیت نسبی بر هویت قومی و هویت

ملی، مطالعه موردی: اعراب خوزستان. مجله جامعه‌شناسی ایران. ۸ (۲).

همیلتون، پیتر (۱۳۸۰). شناخت و ساختار اجتماعی. حسن شمس آوری. تهران: نشر مرکز.

Johnson, A. (2000). *The Blackwell Dictionary of Sociology*. second edition, USA: Blackwell.

Johnson, R. T. and other (1991). *the Dictionary of Human Geography*. USA: Blackwell.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

